

בין חפץ וכורח*

א.

שירת אברהם סוצקבר, שבאה, זה מקרוב, עם שנת-יובלו, היא שנת-החמישים לימי חייו, על מלוא-כינוסה, בשני כרכים גדולים, ודאי שהיא עשויה לעורר את הביקורת למסת-הערכה כוללת וחוזרת, וראשוני-שרטוטיה כבר מסתמנים והולכים, וסיכומה, בין הוא קרוב הרבה בין הוא רחוק מעט, סופו לבוא. כי אינה דומה אמירה על גירסה וגירסה כאמירה על מסכת, בנויה לפי סדר הגירסאות. מסת-הערכה זו ודאי שתסתייע במה שנאמר על גירסה וגירסה, למן הספר שהוא לו למשורר כבן-בכורו, עד הספר שהוא לו, לעת-עתה, כבן-זקונים. והרי זו ספרות-הערכה משופעת ביותר וענפה ביותר, שמניין המאמרים שבה יצא מכבר מגבול המאות, וכוחו של מניינם מתגבר מכוחו של משקלם; כי עד שאתה בא להקשות, מי נמצא בחבורת-מעריכיו, אתה חייב להקשות, מי חסר מהם. ואכן חבורה גדולה היא, כמעט אוכלוסיה – משיירי הראשונים עד הצעיר שבאחרונים; ואם להעמידם על קצות סולם הגילים, ניתן לפתוח בדויד פינסקי, שחגג את משוררנו כבראשית חדשה של שירת יידיש וכדי להגיש קוצר בזורע כפה עליו, על הצעיר ממנו בשני דור, לדבר אליו לשון אתה, וכלה בפרחי 'יונג ישראל'. והרי סולם הגילים הוא אך אחד הסולמות, שאם לבדוק בהם במשולח, תעלה לפנינו בדיקתם דבר-פליאה – כשלושה דורות מדברים בו במשורר ובשירתו, ועם כל השוני שבהם בשורש, בגידול, במזג, בעמידה, הם מתלכדים בחינת אוניסונו מתוך הודיה למשורר והודאה בשירתו. בנוהג שבעולם, אנו מוצאים אחדות כזאת בהערכת מסדה של ספרות, הערכתו של ראשון במערכת דורות, אבל אין אנו מוצאים כמותה בהערכת טפחותיה של ספרות, הערכתו של אחרון במערך-דור. כדי להעמיד את הפליאה הזאת על חודה, נטריח קצת דוגמאות-לסתור מתולדת שירת-יידיש לפי תחנותיה הבולטות – הכול יודעים, מה פנים האירו לה לשירת מוריס רחנפלד בראשיתה, כשם שהכול יודעים, מה פנים החשיכו לה לשירתו באחריתה, שבינתיים עמד דור-שירה אחר, הוא דור ראשוני 'יונגע' (צעירים), והעזו שבהם, משה-לייב הלפרן, ראה כחלק של המלחמה לעצמו את המלחמה בקודמיו, ובגדול שבהם, אביר השירה הפרולטארית. והרי אף הדור הזה, דור ראשוני 'יונגע', לא כתחילתו סופו, שבתחילתו התדפק לשווא על השערים הנעולים רובם ככולם בפניו והציב שתיים-שלוש דלתות לעצמו, ובסופו נעשה המושל בכיפה. אלא שבינתיים עמד דור-שירה אחר, הוא דור בזני אסכולת 'אינזך', וחזרה כעין מהדורה חדשה של מלחמת דור בקודמו, וכל השינוי, כי תחת חיצו הסאטירה שהטיל העז-שבי'ונגע' במוריס רחנפלד, באו חיצו-אירוניה שהטיל הנועז שבי'אינזך' במאני לייב. אמת, כשם שחיצו הסאטירה לא קבעו גמר-הערכתו של הראשון, כך חיצו האירוניה לא קבעו גמר-הערכתו של האחרון, והם קבועים ועומדים לא כפי פרצופיהם שנראו לפולמוסה של שעת-היום, אלא

* פורסם בספר אבני מפתן, כרך 2, 1970, עמ' 183-193.

כפי דיוקנותיהם הנראים להארתו של מרחק־הימים, אבל תולדת הערכה וחילופיה היו כפי שהיו, שאין דור לומד לקח מקודמו. הלכך משוררי 'אינון' אף הם לא כראשיתם אחריתם, ודיה הצצה בפרקי־זכרונותיהם של א. לעיעלעס ויעקב גלאטשטיין להעמידנו על חומת ההתנגדות והלעג, שקידמה את הופעתם שלהם ושל חבריהם, שרוב הדוכנים, שהם נעשו לימים כוהניהם, נחסמו בפניהם, והמחלוקת על שירתם וטיבה היתה מפצעת ועולה עד ששקעה כמעט עד תומה. ואם למחלוקת, הרי אפילו מי שהוא גדול משוררי יידיש החי עמנו, איציק מאנגר, לא ניצל ממנה, והמריבה על אופיים של 'חומש־לידער', על החלוקה הטיפולוגית המעניינת של היריבים, תוכיח. ואילו שירת אברהם סוצקבר לא ידעה כמעקשים אלה, ואדרבה, הערכתה פסעה פסיעה רצופה ומתמדת מתחומה של אהדה לתחומה של הוקרה וממנה לתחומה של הערצה.

ב.

ידענו כי יש עדות מובהקת העלולה להכחיש את כלל־דעתנו, והוא מאמרו של מיכאל אסטור, לבינה חשובה לבנין הביוגראפיה האישית והפיוטית של משוררנו, והוא יוצא ללמדנו על כמה וכמה קשיים בדרכו - הרי סירובה של קבוצת 'יונג־ווילנע' לספחו אליהם; והרי יאוש מעצמו כפי שבא על ביטוי בדברי חברתו ובת־לוייתו הנאמנה: "מה עושים בו באפרשקה? אין מדפיסים אותו, אין מכירים בו. ב'יונג־ווילנע' סוף־סוף קיבלוהו, אבל שירתו אינה נחשבת גם שם. הוא כותב, מכניס את כל נשמתו בשיריו - והכול לשווא. אין הוא מגלה זאת, אבל הוא מתייסר, ואני ליבי עליו דווי. אני מאמינה בכשרונו, אך אולי אי־אפשר שאהיה אובייקטיבית לגביו? אפשר ובכל־זאת הדין עם העולם? הנה זה מקרוב תפס מלוא־ערימה כתבי־יד ישנים וביקש לדונם באור, הפצתי בו ונפצר לי - מוטב שתתנם לי".

דברים כדורבנות, ואף־על־פ־יכן אין הם ראייה לסתור - ואפילו דברי המספר מעידים על כך, שכן מתוכם אנו למדים, כי הקשיים בתחילת־תחילתו של המשורר, שימיה לא נמשכו הרבה, נעוצים היו בייחודה של שירתו, שידע לשמור עליה מעיקרו, בלי להיכנע לתכנית, נוסח, אופנה. אם להעמיד את ייחודו על מיצויו הרי היא הסתירה שבין חפץ המשורר וכורח השירה, שהחפץ מושכו לבחירת היופי והכורח סוחפו לגזירת האמת, והיסודות הסותרים מקיימים את עצמם, כשכל יסוד ויסוד נאמן לעצמו והתנגשותם הסמויה אינה פוסקת גם בהתלכדותם הגלויה. דומה, כי התכונה הזאת, תכונת הסתירה המתחדשת בכל שיר ושיר, היא היתה הגורם של הפלוגתה שבינו לבין חבריו בחבורת 'יונג־ווילנע', וביותר אלה מהם, שפתרו את הסתירה הזאת, שהיא קרקעה של כל שירה לאמיתה, על דרך הכפיפה של יסוד ליריבו, בין שיעבדו את היופי לאמת, בין איפכא.

וכשם שניתן להביא דוגמה אחת ואחרת לשיעבוד האחד, שהפליג כדי פרוגרממה, כך ניתן להביא דוגמה ברורה לשיעבוד האחר שהפליג לחילופה. לא עוד, אלא התכונה הזאת, תכונת הסתירה המתחדשת בכל שיר ושיר, היא הגורם גם לאהדה, שנועדה לראשית שירתו, גם להוקרה, שנועדה לאמצעה, ובייחוד

להערצה, שנועדה למה שהוא, לעת עתה, אחריתה. במהלך שלושת השלבים מצויה רגשה גוברת והולכת, היא הרגשת מציאותה של הסתירה הזאת, ששורשיה קדומים מאוד. כי הנפתולים שבין החפץ הדוחה מעליו את הכורח והכורח הכופה את עצמו על החפץ, הם נפשה של הגדולה שבשירת ישראל, שירת חזונה וחזיה ודבריי-הודייתם הזרויים בספרי קודשנו: "שלח ביד תשלח", "כי נער אנוכי", וביותר דבר הסיפור: "ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה'", כמאה עדים.

ודאי שכל השוואה בין חזיי-קודש ראשונים ומשוררי-חול אחרונים טעונה תריסר אמירות-להבדיל, שבין ראשונים ואחרונים נשמט העיקר, הוא ודאות השליחות של מעלה, אבל יצויר, כי משלהבת ראשונים נמלט זיק עד אחרונים, ומי שמקימו לא על דרך הפשרה של היסודות הסותרים אלא על דרך המתיחות שביניהם, היא המתיחות בין חפץ השעשוע ובין כורח השליחות - עמך, בני-בניהם של נביאים, נענים לו. הרי, כמדומה, יישובה של פליאה: משוררנו, שעלה בדור משורריידיש גדולים כמותו וגדולים ממנו, זכה ששירתו איחדה סביבה טעמם של משיבי-טעם שבספרות-יידיש, ואף מעבר לה.

ג.

מעודי לא כתבתי את הביוגרפיה שלי - כך אמר אברהם סוצקבר בשיחתו עם יעקב פאט, שפרסמה בספרו שמועסן מיט שרייבער אין ישראל (ניו-יורק תשך, עמ' 158-187). וכך הוסיף: אולם נתחי הביוגרפיה מצויים בשירי. אין בידנו לנחש, אם יתעורר לכתוב אבטוביוגרפיה כפשוטה, אם כי מתוך זכרונותיו, מהם שהעלם על הכתב, כגון דבריו המרשימים על חברו, המשורר המופלא והמחזר לייזר וולף, מהם שסיפרם בעל-פה, אם במסיבות אם בעצרות, ניכרו צורכו לכך ויכולתו לכך. הכוונה ליכולת המימואריסטית, המחייבת דחיית יכולת גדולה ממנה, והיא יכולת התמורה של כורח הראייה העובדתית בחירות הראייה החיונית שהיא לו, למשורר, הראייה המוטבעת, כשם שהיא מחייבת זהירות מפני עירוב ראייה בראייה, העלול להשתרבב כמאליו. הלכך ההנחה, כי תולדתו רשומה בשני כרכי-שיריו הגדולים, בעינה עומדת, ובידנו לקרוא את התולדה הזאת, כמעט פרק פרק, ולהסתייע, כבמשענת-מישנה, גם בקצת זכרונותיו באותה שיחה ואף בזכרונותיהם של אחרים, מהם הכלולים באנתולוגיה 'פון דרײַ וועלטן' (בואנוס איירס תשי״ג), ובייחוד בקובץ 'יובל-בוך צום פֿופציקסטן געבוירן-טאָג פֿון אַבְרָהָם סוצקעווער' (תל-אביב 1963), וכן במאמרים שבפוזרין.

אפשרות העימות בין קולות-חיי ובין בנותיהם בשירתו ניתנת כבר על מפתנו של צמד-כרכי-כינוסו, שכן השירה הפותחתם בעניינה חוויית קדמת ילדותו, שלתוכה פרץ הגורל, כדמות גולה מפנים לגולה - עם ראשית מלחמת העולם הראשונה, והוא כל עצמו כבן שנתיים, גורשה משפחתו מעירת מולדתו, סמורגון, וניטלטה לסיביר, שבה יצאו שנות-ילדותו הראשונות, ונופה לו ראשית זכרון. אמת, הפואמה 'סיביר' חיבורה מאוחר (1936) ופרסומה מאוחר ממנה (1953), אך קביעתה בפתח ספרי כינוסו באה משום שעניינה מצע-חווייתו, חוויית השתייה;

ולתוך החוויה הזאת, שמקסמיה נארגים והולכים בנפש, פרץ הגורל בדמות היתמות – האב, כל עצמו בן שלושים, מייתם את ביתו, ובכללו את בנו אברהם בן התשע, והמשפחה חוזרת למחצבתה וקובעת מדורה בוולנה שכפל פניה, עיר הגאון מזה ובירת הפילארטים מזה, נותנת בו בנער אותותיה אותות, וסימנו של הכפל על סתירותיו שני בתי הגידול השונים – תלמוד-תורה וגימנסיה פולנית. דומה, שלא נטעה אם נניח, כי לא כפי שיצא מלפני בית-הגידול הראשון יצא מלפני בית הגידול האחרון, שכאן קנה אך מעט, שלא היה בו כדי כניסה ללשון-ספרם של מלמדיו, וכאן קנה לו הרבה, שהיה בו כדי כניסה ללשון-ספרם של מוריו, והסכנה שביניקה דיספרופורציבית כזאת היא סכנה, שהייתה כמה וכמה כוחות מבינינו לשדה-לא לנו. אבל למזלו של משוררנו, שבית-גידולו היה נרחב מחלל הכיתה האחת והכיתה האחרת, – היה זה חללה של ירושלים דליטא, אווירת רחובותיה וסמטותיה, רחשי הווייתה על נוסחה הישן וניסוחה החדש שמשנתחזקו בתחושת נאמנות מוטבעת ניתנו, כי משפתח הנער פיו בשירה-של-ממש, פתחו לא בלשון לימודו אלא בלשון-אמו. והיא, הלשון, שפתחה לפניו את סתמו או עלולים היו לסתום שגיונות הדור.

ומשהאיר לו במעט מזלו כדרך שהאיר, פתח פיו לומר שירה, וראשוני שיריו מתפרסמים והולכים ונענים להם הדים נאים מקרוב ומרחוק וכבר יצא בכור ספריו לידער (1937), שרמזים בו בבירור כמה מגילויי יכולתו העתידה להתגלות בשלמותה, וכבר נשמעו דברי הכרה של קברניטי-השירה וביקורת משני עברי-הים, והמשורר תוספת שירים בידו, אלה שכללה במחזור הקרוי בלאַנדער באַגינען, והסמיכו לפואמה על סיביר, באופן שעין הזהב כבולט על רקעו של עין הלבון, והנה פורצת לתוך הסימפוזיה גזירת הגורל הקשה מקודמותיה – מלחמת העולם האחרונה. בשעת הבינתיים הקטנה, שבה עוברת וילנה לרשותה של ליטא, והיא מרכז פליטי ישראל, מהם סופרים, הבורחים מצפורני רודפיהם, מתפרסם ספרו וואַלדיקס (1940), שבו בשלה יכולתו הציורית והגניינית והיא, על עניינה ובניינה, כחתימת תקופה בשירתו, שכמותה כפרידת שירה מתקופתה שלה עצמה. כי עתה פורצת גזירת הגורל האיזומה מכל אימה – עם במלכודת מַכְלִי, והמשורר בתוך עמו, ומתקיימת בו בממש בחינת אני הגבר ראה עוני בשבט עברתו. מה היה עליו ומה היה סביבו ומה היה בקרבו אמר בשירתו, הלא הם ספריו די פֶּעססונג (1945), געהיימשטאַט ווידישע גאַס (1948), ושילובי-ביניים שניתנו כדרך החוויה על אימיה הרדופים ונשוכים זה בזה, ואף ראוי לצרף ספרו היחיד, לעת עתה, בפרוזה, ווילנער געטאַ (1946).

חותמה של השואה טבוע בשירת יידיש כולה, על פסגותיה ומישוריה, אבל אינה דומה קרקע חוויה כקרקע-הדה, או בלשון בית: אינה דומה שמיעה לראייה, כשם שאינה דומה ראייה לראייה. מה שמייחד את הראייה של משוררנו היא עצם האפשרות לזווג בין חוויית-חרדות, שכוחה להשתיק דיבור ולהעתיק מילים ולעוות אמירה כדי צעקה, ובין היכולת של ביטוי בתכלית הבהירות הציורית והעדנה המוסיקאלית, ואף סגולת איחון זאת, המפחידה ומנחמת כאחת, מתפרנסת מהתנגשות היסודות, החפץ של אמנות והפורח של אמת, שמתוך שהם קיימים,

אחד אחד, את עצמו ומלוא מיצויו, מבשילה ועולה שירה, שיופי ואמת מתנצחים בה, וסופם נוצחים ונצוחים כאחת.

ד.

חזרנו והדגשנו עניין היסודות הסותרים והמתנצחים, כדי לראותם ולהראותם בתקופת חייו, שבה עברה שירתו מקוטב הכליה לקוטב התקומה, שחי את שניהם בבחינת מבשרי חזית. כי נס הצלתו, שמילט לנו את המשורר ושירתו, נצטרף לו נס שכמותו – מחתרת יערות, ישיבה בוועד האנטיפאשיסטי, מידאליות ואותות כבוד, מתן עדות במשפט נירנברג, הם ציוני דרכו לאחר שנחלץ מתופת רוצחי עמנו, אבל ציון-ציוניה הוא, שתחושתו ליחשה לו, כי עם חורבנה של ירושלים דליטא אין להימלט מחומרת הגזירה: כל הנגזר לחיים בירושלים, הווה אומר: בירושלים ממש. הלכך לא נגזים אם נאמר, כי העפלתו לארצנו היא תאריך לא בלבד בחייו ובשירתו, אלא גם בספרות יידיש. אין הוא לא הראשון ולא היחיד במשוררי-יידיש שהלכו לארצנו, וקדמו לו טובים ושלמים, אבל עלייתו היא בנותן-סמל – 'יונג-ווילנע', שהוא היה תחילה בשוליה ואחר-כך בטבורה, וכמותו כחיים גראדה, הבשלים בפירותיה, היתה אמנם, בשורשה, מעוררה במה שמעורה כל ערך מערכי העם, וממילא ערך-ערכיה, ירושלים, אבל היא היתה מעורה בה לכורחה ולא לרצונה, בלשון אחר: היא באה ממנה, אך לא הולוכה אליה, ונמצא חברה ההולך ובא אליה מתוך אמונה בבניינה ומתוך תכונה להיות בבוניה כיעודו, יעוד השירה, חורת חריתה גדולה לא בלבד בתולדתו אלא אף בתולדת מסורת גידולו ורוחה, על דרך שהוא עושה תיקון לו ולה כאחת. כי האמונה ביעודו, הבאה על ביטויה בשיריו שבין אחרית הכליה וראשית התקומה, היה בה על מה שתישען, מעידים ספריו המפליאים בערעם דבקותו במציאותה וחזונה של ארצנו, על רמזי-הקדומים ורזשי-ההווה, וביכולתו להעלות את חידושו של המה בחידושו של האיק. וכל אלה מתרחשים מבלי שיפוגג במשהו את עביה של הזיקה למה שהיה, עד שתולדת עם על הפכיה, כדרך שחי אותה ממש, היא לו כאחרות רצופה, והיא תרומתו לא בלבד לשירת עמנו אלא אף להווייתו כחוויה ותודעה. וראה גם ראה, ספריו שהורתם ולידתם בחלל אווירה של ארצנו ותקומתנו בה – אין פֿיער-וואַגן (1952), אָרע צו דער טױב (1955), אין מדבר סיני (1957), אָאזיס (1960), גַמסטיקע ערד (1961) – ושמגוונת נושאייהם משתפעת אילך ואילך, רגש יחיד והגות-רבים, קרוב ורחוק, ציור והרהור, חידה ופשר, עלילות וחלום, מלוא עולמה של שירה, מתפרנסים מהרחבת אופקו בראיית נפש וסבר ומהעמקת שורשו בבינת אדם ועם.

אבל עיקר כוחם במיצוים של גזוי לשון-האימהות שהם לו לא בלבד כאוצר בלום של מציאות-ביטוי אלא בייחוד כאוצר בלום של אפשרות-ביטוי. כבר העמידנו ר' יהודה לייב אבידע על כוחו של האוצר הזה, מצבר מסורות ונסיונות של דורי דורות, לאמור: צא וראה, מה היה חבוי בה בלשונה של אשה או איש מפשוטי העם, שאילו ידעו מקורי לשונותיהם וצירופיהם, היו גדולי הוראה בישראל. ונוסיף לדבריו המחכימים של הרב החוקר קל וחומר: אם אדם פשוט

בישראל כך, משורר העושה בה בלשון במזיגה של תחושה ותודעה הממורטות עדידק, על אחת כמה וכמה. ושוב, אין הוא לא ראשון ולא יחיד להעלאת גנויה של לשון במתכונת שיר, הלא היא יגיעת שירת־יידיש בתודעתה העליונה, מאז פתח י.ל. פרץ בצלילי 'מאָניש', עד עתה. ולא עוד, אלא המשוטט בערוגות שירתה של יידיש בשני דורות אחרונים ימצא גם גולות עיליות יותר גם גולות תחתיות יותר, אבל ספק אם ימצא כשירת משוררנו לשקיפות המה ורוחבו ולצלילות האיך ועומקו, המתמזגים כדי נהירה תרתי משמע, לשון זרימה ולשון אורה.

ה.

ספרות ההערכה של שירת אברהם סוצקבר יש בה כדי ספרייה קטנה, והערכת ההערכה דיון לגופו, שפתח־הגישה השונים גם אם מוצאי־הסיכום, תרתי משמע: לשון סיכום ולשון הסכמה, שווים. כדוגמה לשוני־הגישה הם מאמריהם של שני משוררים היושבים ראשונה במלכות שירתה של יידיש, שאף שהם בחינת חד אמר וחד אמר, כמותם כוויכות. א. לעיעלעס ההנחה שידו היא הנחת נס. שירה – יאמר – שהיתה תקינה וטבעית בכל ספרות מפותחת ובשלה, היא בספרות יידיש נס של אישיות פיוטית מופלגה, של כשרון גדול זורם ושוטף. אי שם – יוסיף ויאמר – רוחשת בו סברה לאמור: שירת יידיש לא היתה בשלה כל צורכה ולא היתה מעודנה כל צורכה כדי הופעה כשל סוצקבר. המסקנה העולה מדבריו היא, כי השירה הזאת כמותה כפניצה־שבמפתיע מעבר לתכולתה ורמתה של שירת יידיש, ולא בכדי הוא גודש את סאת ההקבלה בשמות של מוניטון מופלג: שלי, קיטס, פושקין, סלובאצקי, מיוסה, ורלן.

ואילו יעקב גלאטשטיין ההנחה שבידו הנחת דרך הטבע, והיא כבר מפורשת בשם מאמרו: "50 שנות סוצקבר – 500 שנות יידיש". שירי סוצקבר – יאמר – הם בחזקת המופתים החותכים ביותר להתפתחות, שאין לה אחות בתולדות הלשונות. מן הצורך הוא – יוסיף ויאמר – לקרוא ער־תום מלוא־בית־עקד של שירת יידיש, כדי להדגיש ולהעלות נצחונה של הלשון. אולם – יסיים ויאמר – שירו של סוצקבר מצוי בו הכול במאוסף, כיתרונות הגבורה של לשון שנבראה מתוך מערכה של משברי האומה ופורענויותיה, העלולות ברגיל להקפיא את ארשת העם, לשתקה, ולצמתה כדי אנחה.

דין להודות, כי ההבדל שבין שני פתח־גישה אלה נראה על חודו. כאן הדגש הוא בקפיצה מעבר למורשת השירה ולשונה, וכאן הדגש הוא בזניקה מתוך מורשת השירה ולשונה. הבדל כזה מונע מעשה גישור ואפשרותו, אלא ההכרעה היא בבדיקת ממשות־תולדתה של שירת יידיש. אפשר, שהבדיקה לא תוכל אף היא להכחיש כי חזיונה נראה בחינת נס, אלא שתהא חייבת לפרש את הנס לא כפריצה טראנסצנדנטלית כביכול לתוך השירה, אלא כגיחה אימננטית מתוכה. כדיבור אחר: כהתפתחות נמרצה ומוחשת, שהיא היכרה הבולט של ספרותנו בשתי לשונותיה. פירוש: תהליכי גידול, שהצריכו בספרותם של כמה וכמה עמי אירופה כמה וכמה דורות, התחוללו פה בשני דור. ולא עוד, אלא בדיקה מדוקדקה תעמיד את הנס כדרך משל, שכן מתוכה יתברר, כי עם כעמנו, בעל עוצמת רוח ומסורת

תרבות, שכבר ידעה שיאים גדולים במעגלות תקופותיה הארוכות כאורך תולדותה, לא ייפלא, כי בואו, ביתר דיוק: בבוא חלקו, לבנות ספרות נוסח אירופה המודרנית, מסוגל היה לעשות דרכו בה בפסיעה נמהרת. ואפילו נעמיד שירת יידיש בחינת הופעה, המפליאה במיוחד במהירות גידולה ועלייתה, הרי כמותה כשאר ההופעות המפליאות של חיותנו, יצאו מלפני אותו עם עצמו. מבחינה זו לא בלבד ההנחה של קפיצה מעבר למורשת אלא גם ההנחה של זניקה מתוכה, כשכל עצמה מצומצמת על חמש מאות שנה, היא בצריך עיון. שכן יסודות תרבותנו ככלים שלובים הם, ויסוד שקוו ארוך מקנה ממסורתו ליסוד שקוו קצר, כשם שיסוד שקוו קצר מקנה מחיותו ליסוד שקוו ארוך ממנו. נמצא ששני פתחי־גישה, שהם כשני כתובים המכחישים זה את זה, בא הכתוב השלישי, הנחת האחדות המברייחה את יצירת האומה על כל ריבוייה, ומכריע ביניהם.

ונפרש דברינו על דרך משל: הרואה לתומו בפשטו של נהר אפשר שייפלא על חכמתם של הגלים למצוא את דרכם למוצאיים, אבל המתבונן במתכונת מיבנה סביביו של הנהר על הרריו ומישוריו יודע כי דרכו גזורה לו, ויותר משהוא בחר במהלכו מהלכו בחר בו.

1.

ודאי שהמשל צריך תיקון, שכן הנמשל, משוררנו, לא בלבד גזירה היא בו אלא בחירה היא בו. לעניין הגזירה נאמר, כי חידת שירתו פתרונה היא בנקודת זימונו בהתפתחות שירת יידיש שלפניו וסביביו, והיא נקודת זימון ממוזלת, וקהל העברים, המבקש לראות נקודה זו על פני מפת השירה הזאת, דיו בהצצה בשתי אסופות השירה שניתרגמו ללשונו, האחת בידי שמשון מלצר והאחרת בידי משה בסוק, ויראה מי ומה נמצא לפניו. לעניין הבחירה נאמר, כי חידת שירתו פתרונה בעמידתו המודעת בנקודת זימונו, בקניין השקוד והמכוון של ירושת כיבושי שירת יידיש בשני דור אחרונים מתוך העמקת ידיעת מקוריה ומקורי מקוריה ושליטתו הריבונית בהם (ועד היכן הגיעה שליטתו אתה למד ממחזור שיריו הכתובים יידיש קמאית והם כקידה חנינית לשירתה), ומתוך התערות ביסודות ההיסטוריים שפירנסו את הלשון על צורכה ודרכה רוב ימיה, ומיצוי עצמיותו בביטוי מתוך דריכותו עד הקצה.

דרך השירה למן קובץ לידער עד פאָעטישע ווערק, ארוגה בדרך עמנו במיפנה גורלו, שנתלכדו בו מורא ופלא; דרך משוררה, למן ווילנער טאָג עד די גאָלדענע קייט אחוזה דרך חתחתים ותמורות, כחתתתי הדור ותמורותיו, והוא הלך בה במתיחות־תמיד שבין גזירה ובחירה, חפץ וכורח, והיא שעמדה לו לדרכו, שניצלה מסכנת תחילתה, מיצר־כת ושול־יעשייה ונפתחה בפני סיכוי תכליתה, מרחב־עם וטבור־מעשים.

2.

תרגום שירתו ללשון־העברים – חומרנו בצדו, אך החומרה שוכרה בצדה, שכן ניסו רבים לגבור עליה, ומעשי תרגומה זרויים על פני דוכנים שונים, קצתם ניתנו

בקובץ חרות עלי רוח (1949), וכן ניתנה במגילת ספר הפואמה שלו עיר הסתרים בתרגומו של המשורר י. גולה (עזרא פליישר 1962), ועתה ניתנה בידנו אסופה גדולה של מחבר השירה (הוצאת מוסד ביאליק, תשכ"ד), רובה תורגם בידי ה. בנימין, בן וילנה, המסוגל במיוחד למלאכת מחשבת זו – משורר מחונן, מתרגם מנוסה במיטב שירת יידיש (יהואש, משה לייב הלפרן, א. לעיעלעס), מורה-הוראה צעיר בחקר-השירה; ואשר שלוש אלה לו, עבודתו כשרה. מיעוטה של אסופה נלקט ממבחר התרגומים שכבר נתפרסמו והם מעשי טובי משוררינו.

[ניסן תשכ"ד]